

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Тетяна ЛАДИЧЕНКО, завідувачка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор

Учителів історії в Україні готують, як відомо, у педагогічних та класичних університетах. На сучасному етапі трансформаційних процесів в освітній галузі, зокрема у вищій освіті, майбутні вчителі з метою фахової підготовки вивчають як теоретичні так і прикладні, практично спрямовані дисципліни. В останні роки перелік цих предметів дещо збільшився, оскільки сучасні заклади загальної середньої освіти вимагають якісних освітніх послуг, які можуть надати лише підготовлені фахівці. Зокрема в університетах вивчаються такі методичні курси: «Теорія та методика навчання історії», «Шкільний курс історії України та методика навчання», «Шкільний курс всесвітньої історії та методика навчання», «Предмети духовно-морального спрямування та методика навчання», «Суспільні дисципліни та методика навчання» та інші. Ці предмети входять до навчального плану підготовки бакалаврів, а магістри в свою чергу вивчають методику викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Крім методичних курсів, які згідно навчального плану вивчаються на 2–4 курсах, студенти-бакалаври 3 рази проходять педагогічну практику в обсязі 2–6 тижнів кожна у закладах загальної середньої освіти. Це теж дуже важлива й відповідальна частина підготовки майбутніх учителів історії, оскільки вже на 3–4 курсах вони самостійно мають проводити уроки як в основній, так і в старшій школі. Тобто студенти мають знати теоретичний матеріал, уміти використовувати різноманітні методи навчання, а також володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, які дозволяють проводити уроки як в приміщенні навчального закладу, так і онлайн, коли діти знаходяться вдома.

Крім того важливими завданнями вчителів є формування у здобувачів освіти життєво – важливих компетентностей, ціннісних орієнтацій на кшталт толерантного ставлення до інших людей, навіть коли вони мають інший колір шкіри, сповідують іншу релігію, дотримуються інших політичних поглядів тощо. Для вчителів також важливо вміти створювати атмосферу довіри і співробітництва в трикутнику діти – батьки – навчальні заклади, а також самим бути прикладом

демократичного, справедливого ставлення до всіх здобувачів освіти та інших учасників освітньо-виховного процесу, який здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах.

Майбутні вчителі мають оволодіти всіма цими знаннями та вміннями, хоча б на початковому рівні, під час навчання в університетах. Однак на практиці процес фахової підготовки вчителів історії відбувається дещо інакше. Зупинимось на тих викликах і проблемах, з якими стикаються викладачі вишів, які займаються фаховою підготовкою студентів до роботи в закладах загальної середньої освіти.

Проблема перша. Варто відмітити, що в сучасних умовах реформування освітньої галузі процес підготовки студентів – майбутніх учителів залишається достатньо консервативним і не завжди враховує сучасні потреби закладів загальної середньої освіти. Зокрема в педагогічних університетах України, а тим більше в класичних університетах, крім Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, який недавно став Національним університетом імені Михайла Драгоманова, не існує окремих спеціалізованих кафедр методики навчання історичних та суспільствознавчих дисциплін. Викладачі, які читають означені курси є членами кафедр історії України, всесвітньої історії, міжнародних відносин тощо. Таким чином роль предметів, які спрямовані на практичну підготовку вчителів, на нашу думку дещо применшена.

Проблема друга. У навчальних планах підготовки вчителя історії як і раніше за обсягом годин домінують теоретичні курси. Безумовно зрозуміло, що студенти мають оволодіти знаннями з історії України, починаючи від найдавніших часів до нинішніх днів, так само як і знаннями з всесвітньої історії. Однак, якщо у традиційному навчанні увага акцентувалася на запам'ятовуванні і відтворенні інформації, то у нових умовах виникла потреба розвитку творчого (продуктивного) мислення студента, формування його комунікативних умінь та практичної підготовки до активної життєдіяльності у постійно мінливому соціальному середовищі. Сучасні студенти ще з шкільних років

навчилися користуватися джерелами з мережі Інтернету, яких дуже багато, і викладачам, на нашу думку, важливо бути не інформаторами, а аналітиками, які ці джерела аналізують і коментують, фасалітаторами, координаторами роботи студентів та режисерами всього процесу навчання.

Проблема третя. Для покращення, можна сказати осучаснення процесу навчання, викладачі вишів мають оволодіти різноманітними інформаційно – комунікаційними технологіями подачі нового матеріалу, його закріплення та перевірки. Наприклад, вони мають знати як працювати з такою освітньою платформою як Wordwall або онлайн-сервісом для створення та використання інтерактивних вправ як Learning Apps. Для цього корпуси педагогічних університетів мають бути обладнані сучасними комп'ютерними класами, інтерактивними дошками, бібліотеки сучасними джерелами інформації, а навчальні приміщення мати комфортні умови для проведення інтерактивних занять у різний спосіб. На жаль у більшості педагогічних університетів таких умов не має. Навіть заклади загальної середньої освіти, особливо приватні, обладнані набагато краще ніж університети. Тому викладачі в більшості своїй не мають змоги використовувати інформаційно-комунікаційні технології в процесі навчання, а студенти відпрацьовувати необхідні вміння та навички для роботи з дітьми.

Проблема четверта. В останні два роки переважна більшість занять як у закладах загальної середньої освіти, так і в університетах проводилася онлайн, тобто і студенти і учні працювали з викладачами через комп'ютер або телефон. Такі заняття для викладачів вишів з одного боку давали змогу використовувати інформаційно-комунікаційні технології, якщо вони ними володіли, а з іншого – навчання без особистого спілкування сильно виснажує емоційно й навіть фізично, та унеможлиблює справжній зворотній зв'язок. Крім того сильно страждає процес формування життєво важливих компетентностей, крім інформаційної, а також виховання цінностей і ставлень. виправити ситуацію на нашу думку вдасться лише після повноцінного відновлення систематичних занять онлайн.

Проблема п'ята. У концепції розбудови нової української школи наголошується, що школа має бути в першу чергу відкритою та демократичною. В концепції передбачено створення

тісної комунікації адміністрації та вчителів закладів загальної середньої освіти з батьками, які мають стати активними учасниками навчально-виховного процесу. Вчити студентів – майбутніх учителів ефективно, результативно для навчально-виховного процесу спілкуватись з батьками здобувачів освіти теж мають у педагогічних університетах. Раніше подібна практика частково відбувалася на заняттях з психології та педагогічної творчості, зараз, наскільки нам відомо, спеціально студентів цим умінням не вчать. Проте, коли викладач методики відпрацьовує з студентами вміння співпрацювати в команді, підтримувати, надавати один одному допомогу при вирішенні спільних завдань – це дає можливість майбутньому вчителю засвоїти ази толерантної, продуктивної комунікації як з учнями/ученицями, так і з їхніми батьками. Тому викладачі вишів мають звертати увагу на формування в студентів комунікативних умінь та навичок, намагатися частіше використовувати роботу в групах, у командах, пропонувати виконання різноманітних проєктів, які передбачають колективну співпрацю.

Новою **проблемою** для української освіти є й те, що вона має бути інклюзивною, тобто діти з особливими потребами мають учитися поряд із звичайними дітьми, а не в окремих школах, як це було раніше. Для цього будуються пандуси, прилаштовуються навчальні та допоміжні приміщення, але важливо щоб були підготовлені педагоги. Вчителі, які працюють в інклюзивних класах, мають володіти відповідними прийомом та методами роботи з дітьми, що мають особливі потреби. Вони також самі мають бути толерантними, терплячими, доброзичливими в спілкуванні з такими дітьми та вчити цьому своїх учнів/учениць. Такими чином ми реалізуємо ціннісно орієнтовану парадигму нашої освітньої системи. Адже емпатія до тих, хто має певні фізичні або розумові вади, сприймання їх як рівних, підтримка в колективі – є запорукою входження нашої країни до цивілізованого світу. А в педагогічних університетах треба готувати студентів до роботи з дітьми, які мають особливі потреби, і не просто прочитати лекції про інклюзивний підхід до навчання, а провести заняття, на яких практично показати як учитель має вести уроки, зокрема з історії, в таких класах. На сьогоднішній день це достатньо складне завдання для викладачів вишів, які й самі ще не достатньо обізнані з інклюзивними підходами. Тому МОН України та ректорати педагогічних

університетів мають створити певні умови для нас та наших колег в оволодінні спеціальними методиками, що забезпечать підготовку студентів до роботи в інклюзивних класах.

Ще однією проблемою є те, що студенти, особливо старших курсів, працюють. Якщо вони працюють у закладах загальної середньої освіти, або взагалі в системі освіти, вони стають нашими колегами і ми за можливості надаємо їм допомогу у підготовці уроків та позакласних заходів, консультиємо, підтримуємо. Проте більшість студентів, особливо у великих містах, працюють геть в інших сферах, далеких від освіти і студенти, які працюють повний робочий день поступово втрачають зв'язок зі своїми товаришами, своїм курсом, своїм навчальним закладом. Вони можуть з'являтися лише на сесії, або після них. Здоровий глузд підказує, що таких студентів треба відраховувати щоб вони спокійно працювали, не створюючи клопоту ні собі, ні викладачам та особливо деканатам. Проте система вищої освіти побудована так, що кількість ставок викладачів залежить від кількості студентів і таким чином якщо студентів відраховують, то й викладачів має бути менше. Це безумовно хибна практика, тому що вищі навчальні заклади штучно утримують студентів, щоб не звільняти викладачів. Деканати тиснуть на професорсько-викладацький склад щоб вони шукали різноманітні методи зацікавлення студентів у своєму предметі, по декілька разів приймають перездачі заліків та екзаменів у тих студентів, які жодного разу не з'являлися на заняттях. Викладачі нервують, витрачають свій час і здоров'я на тих студентів, яким це абсолютно не потрібно, замість того щоб удосконалюватись самим і більш ефективно працювати з студентами, які хочуть стати фахівцями, набутти професійних знань та вмінь.

Крім перерахованих проблем у системі підготовки майбутніх учителів історії та суспільних дисциплін є й інші виклики. Наприклад, студенти магістри вивчають такий предмет, як методика викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах. Якщо попередньо студенти вчилися на спеціальності **педагогіка історія**, вони засвоїли курси методики навчання у середніх загальноосвітніх закладах, пройшли педагогічну практику й викладачі, що читають курси методики для вищої школи спираються на їхні знання та вміння. З такими студентами легко переходити до специфіки викладацької роботи у вищих навчальних закладах, засвоювати методику

лекційної та семінарсько-практичної роботи. Однак ті студенти, які вчилися на спеціальності **історія та археологія** або інших не педагогічних спеціальностях, методичних курсів не слухали, практику в закладах загальної середньої освіти не проходили, тому з ними доводиться працювати набагато більше як під час аудиторних занять, так і в процесі педагогічної практики, яку вони проходять у закладах спеціальної середньої освіти. Проте незважаючи на труднощі, частина магістрів, яка не вивчала до цього методичні курси, прекрасно справляється з завданнями, намагається використовувати сучасні методи навчання і показує гарні результати. На нашу думку вони вмотивовані, вони переконалися, що працювати викладачем у середніх спеціальних навчальних закладах, вишах або навіть у середніх загальноосвітніх навчальних закладах більш реально й престижно, ніж у наукових установах історичного профілю, на які держава звертає все менше уваги. Останнє, безумовно, прикро, проте в системі освіти ґрунтовно підготовлені магістри можуть зіграти провідні ролі.

На завершення хотілося б відмітити, що вчитися, при бажанні, не пізно в будь якому віці. Нині існують значні можливості для навчання, отримання різноманітних знань та вмінь на курсах, які організують освітні установи, громадські організації, асоціації тощо. Такі курси відбуваються як офлайн, так і онлайн, часто в форматі вебінарів. Слухачі прослуховують лекторів, відпрацьовують уміння співпрацювати в команді, виконують вправи, завдання, тести і в результаті отримують сертифікати, які засвідчують їхню нову кваліфікацію. Це європейська та американська практика, яка знаходить широке розповсюдження й в Україні. Тому хочу завершити статтю на оптимістичній ноті про можливість навчання протягом життя і отримання нових компетентностей, які допоможуть виявити кращі риси вашої особистості, покращити вашу професійну підготовку, а якщо треба змінити профіль діяльності.

P.S. Стаття була написана незадовго до початку збройної агресії Російської Федерації проти України. У нинішніх умовах багато що змінилось. Відбувається переоцінка цінностей, зокрема мети, цілей і завдань навчання. Однак основоположні речі залишаються: для вчителів це якісна фахова підготовка, професіоналізм і людяність. Бажаємо всім нам скорішої Перемоги над ворогом, відновлення нашої економіки та освіти, процвітання Української держави.